

KOMŞULUK, DIŞ MÜDAHALE VE TÜRKİYE-SURİYE ÖRNEĞİ

Türkiye, Michael E. Brown'un kategorizasyonuna göre yayılmacı veya emperyal müdahaleci olmayıp, savunmacı veya koruyucu müdahil olma özellikleri gösteriyor. Ama bunun yanında Suriye Kürtlerinin durumu, İran'ın Irak ve Suriye'deki pozisyonu gibi bölge güç dengelerinin de kendi istediği şekilde evrilmesini gözetiyor.

Ayşegül SEVER

Arap Baharı süreciyle birlikte Mart 2011'de başlayan ve iç savaşa dönüşen Suriye krizi, geçen üç yılın sonunda Türkiye'nin en önemli dış meselesi olmaya devam ediyor. Suriye ile ilişkiler Ortadoğu'da örnek bir ikili ilişkiden, bölge siyasetinde taraflara güç katan çok yönlü bir işbirliğinden beklenmedik bir şekilde sorunlar yumağına dönüşen, tehdit algısıyla şekillenen bir ilişkiye evrildi. Türkiye'nin Suriye sorunu karşısındaki dış siyaseti çok boyutlu (insani boyut, bölgesel-uluslararası aktörlerin etkisi, siyasal kültür, etnik/dinsel kimlik öğeleri gibi.) bir dış politika analizini gerektiriyor.

Üçüncü Taraf Müdahalesi ve Türkiye'nin Suriye Politikası

Bu bağlamda, Ankara'nın Suriye politikasını "üçüncü taraf müdahalesi" (*third party government(s) intervention*) kapsamında değerlendirmek, konuyu sınırlandırmak ve farklı bir perspektif sunmak adına faydalı olabilir. İç savaş ülkesine komşu olmak, ortak bir sınıra, Suriye-Türkiye örneğinde olduğu gibi özellikle uzun bir kara sınırına sahip olmak ile müdahil olmak arasında doğru bir orantı var. Ampirik birçok çalışma gösteriyor ki Türkiye gibi, iç savaşların olduğu ülkelere komşu olan ülkeler, uzayan savaş sürecinde bu savaşa bir şekilde müdahil olu-

Suriye konusunda Türkiye'nin daha sorunsuz bir dış politika yürütebilmesi için, çok daha iyi bir kamu diplomasisi ile izlenen politika ve başvurulan enstrümanlar konusunda iç ve dış kamuoyunun bilgilendirilmesi gerekmektedir.

yorlar. Bu nedenle de, bu genel bulgu çerçevesinde Türkiye'nin Suriye politikasını analiz ederken, müdahil olmanın gerekliliği ve gereksizliğinden çok Ankara, Suriye savaşına nasıl, ne şartlarda, ne amaçlarla ve ne araçlarla müdahil oluyor sorusu daha anlamlı gözükabilir. Kısaca belirtmek gerekirse, Uluslararası İlişkiler literatürüne göre, Suriye gibi bir iç savaş ülkesine komşu olarak, Türkiye'nin Suriye meselesine müdahil olması çok şaşırtıcı değil, ancak izlenen politika ve seçilen enstrümanlar tartışılabilir. Ülkeler insani kaygılarla, jeostratejik beklentilerle (genellikle açıklanmayan hedef), ulus ötesi etnik veya din bağları nedeniyle, ulusal güvenliklerini tehdit altında hissettiklerinde veya iç savaşların yarattığı mülteci krizi gibi durumlarda değişik biçimlerde iç savaşa müdahil oluyorlar. Ülkeler bir iç savaşa iktidarı veya muhalefeti destekleyerek müdahil olurken söz konusu ülkeleri buna iten genellikle birden fazla neden bulunmaktadır.

Günümüzde, Soğuk Savaş sonrasını takiben dış müdahale kavramı dendiğinde daha çok insan hakları ihlalleriyle gündeme gelen, iç savaflara barışı tesis etmek için yapılan çok taraflı insani müdahaleler akla geliyor. Türkiye'nin isteğine ve ısrarına rağmen,

özellikle BM'deki Rusya, Çin ve tosu ve ABD'nin isteksizliğinin etkisiyle Suriye'de bu tür bir müdahale söz konusu olamadı. Bu durumda da bu analizde, Türkiye örneğinden hareketle, söz konusu edilecek olan müdahale çok taraflı uluslararası müdahaleler veya diplomatik müdahaleler olmayıp, üçüncü ülkelerin bunlardan farklı biçimlerde iç savaşa müdahil olmalarıdır.

James N. Rosenau üçüncü taraf müdahalelerini tanımlarken iki önemli özelliğin varlığından bahseder. Bunlardan biri müdahil olunan ülkede hükümetle muhalefet arasındaki güç dengesini değiştirecek biçimde iktidarın otoritesinin hedef alınması. Diğeri ise alışılmamış, teamülün dışında konvansiyonel olanı bozan bir eylemi, bir söylemi ve pratiği içermesi. Üçüncü taraf müdahalelerinde en çok atıf yapılan isimlerden biri olan Patrick M. Ragan, Rosenau'nun belirttiği bu iki özelliği kabul etmenin yanında müdahale kavramını geniş bir tabana oturtur. Bu bağlamda, Ragan'ın yaygın kabul gören üçüncü taraf müdahalesi, askeri veya ekonomik ambargo uygulamak, muhalefete kendi topraklarında örgütlenme imkânı sunmak, istihbari bilgisi paylaşımında bulunmak, iç savaş ülkesine silah transferine lojistik

sağlamak gibi çok geniş spektrumlu eylemleri, politikaları içerebilir. Müdahalenin bu kadar geniş tanımlanabildiği, askeri güç kullanılmasıyla sınırlı tutulmadığı bir tanımlamada müdahil olma hali de daha yaygın bir özellik haline geliyor. Buna rağmen üçüncü taraflar genellikle direkt müdahaleci görünmemek, BM antlaşmasının 2.md.'nde belirtilen egemenliğe ilişkin sınırları aşmakla suçlanmak için çoğunlukla amaçları veya enstrümanları konusunda çok net olmuyorlar ve dolaylı müdahale yollarını tercih edebiliyorlar. Müdahale kavramının içeriğinin genişletilmesi kadar, müdahalenin amacı ve hedefleri de çok geniş ve çeşitli olabiliyor.

Yukarıda belirtilen çerçeveye uygun olarak, AK Parti Hükümeti'nin Suriye meselesine müdahil oluşunda da insani kaygılar, Suriye'de rejim değişikliğinin uzun vadeli bölge istikrarı için bir zorunluluk olarak görülmesi, ulusal güvenliğe ilişkin özellikle sınır ihlallerine yönelik duyulan güvenlik endişeleri, Suriye dışından gelen el-Kaide bağlantılı grupların ülkede artan etkisi gibi birden fazla neden etkili olmuştur. Türkiye, Michael E. Brown'un kategorizasyonuna göre yayılmacı veya emperyal müdahaleci olmayıp, savunmacı veya koruyucu müdahil olma özellikleri gösteriyor. Ama bunun yanında Suriye Kürtlerinin durumu, İran'ın Irak ve Suriye'deki pozisyonu gibi bölge güç dengelerinin de kendi istediği şekilde evrilmesini gözetiyor.

İkili ve çok taraflı diplomasi-den (Cenevre I ve II toplantıları) sonuç alınamaması, uluslararası insani müdahalenin bir türlü gerçekleşmemesi, Suriye meselesinde Ankara için hayal kırıklığı yaratmıştır. AK Parti hükümeti

Beşar Esad karşıtı muhalefeti desteklemek, uluslararası ekonomik ambargoya taraf olmak, muhalif gruplara yardım ulaşmasında transfer ülke olmak gibi çeşitli enstrümanlarla önü alınamayan onbinlerin öldüğü, milyonların evsiz kaldığı savaşa müdahil olmuştur. Rejime karşı muhalefete verdiği destekle de hem ülke içinde, hem de ülke dışında Suriye üzerinden oluşan uluslararası kutuplaşmanın (Suriye-Rusya-Çin-İran-Hizbullah ve Türkiye-ABD-Suudi Arabistan-Katar) taraflarından biridir. Muhalefeti desteklemiş, ancak dağınık muhalefet ve radikal grupların (el-Nusra Cephesi, Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD), vs.) muhalefet içinde artan rolü, Türkiye'yi zamanla zora sokmuş, sınırdaki Esad rejimi ile muhalif gruplar arasında veya muhalif güçlerin kendileri arasındaki çatışmalardan kaynaklı can kayıplarına neden olan bombalı saldırılarla yüzleşmek, top atışlarıyla karşılaşmak rutin güvenlik tehditleri haline gelmiştir. Bunun yanında Türkiye, Suriye krizinin başlangıcından beri artan sayıda savaştan kaçan Suriyeli sığınmacı (Türkiye'de mülteci statüsünde değiller) akınıyla karşılaşmış, sayının bugün kayıtlı ve kayıtsız olmak üzere 800,000 civarında olduğu söylenmektedir. Suriyeli sığınmacılar konusu, "herkes iç savaştan etkilenir ama komşu ülkeler, komşu bölgeler muhakkak ve daha çok etkilenir" savını teyit eder şekilde, başta sınırdaki iller olmak üzere tüm ülkeyi, pek çok sosyal, ekonomik ve siyasi sorunu da beraberinde getirerek etkilemektedir. Sınır güvenliği, hava sahası ihlalleri, mülteci meselesi gibi sorunlarla sınırdış ülke olarak iç savaştan fazlasıyla etkilenirken, Türkiye beraberinde Suriye

politikasıyla ilgili olarak pek çok spekülasyona maruz kalıyor ve imaj kaybına uğruyor. Türkiye'nin krizin başından itibaren Suriye Ulusal Konseyi'ne, Özgür Suriye Ordusu'na verdiği destekten başlayarak, Suriye'de Sünnilerden oluşan muhalefeti desteklediği, dolayısıyla mezhepçiliğe kaydığı, hükümetin savaşı ağırlaştırıcı biçimde değişik şekillerde silah sevkiyatına onay verdiği veya göz yumduğu, AK Parti hükümetinin bütün reddetmelerine karşın, gerek iç gerekse dış basında sıkça gündeme geliyor. Hükümet, uluslararası kamuoyunda Suriye siyaseti nedeniyle sık sık savunmacı pozisyonda kalmakta, bu da Ankara'nın özellikle Ortadoğu'da yumuşak güç olarak ilk on yılında edindiği prestijini değişik biçimlerde örseliyor.

Türkiye'nin Yapması Gerekenler

Suriye konusunda Türkiye'nin daha sorunsuz bir dış politika yürütebilmesi için, çok daha iyi bir kamu diplomasisi ile izlenen politika ve başvurulmuş enstrümanlar konusunda iç ve dış kamuoyunun bilgilendirilmesi gerekmektedir. Toplumda Suriye'nin Türkiye için bir güvenlik tehdidi oluşturduğu genel kanısı, Akçakale ve Reyhanlı'dan yaşanan can kayıpları, Niğde'de meydana gelen ve İŞİD kaynaklı olduğu bildirilen saldırılar gibi gelişmelerle gün geçtikçe güçlenmektedir. "Milli dış politika" argümanından hareketle, devletin dış politikada tek ve yeknesak bir aktör olarak tüm toplumu rasyonel kararlar alarak, ulusal çıkarlara uygun olarak temsil ettiği savı tüm dünyada sorgulanırken, dış politikada kamuoyu desteği çok önem kazanmaktadır. Türkiye'nin içinde

bulduğu birbirini izleyen seçim süreçlerinde Suriye, bir iç politika malzemesine dönüştürülmemelidir, konu siyah-beyaz zıtlığı şeklinde ele alınmamalıdır. Bunun yanı sıra, Suriye iç savaşının gittikçe ağırlaşmış, kronik hale gelip yeni radikal aktörlerin katılımıyla arz ettiği yeni riskler düşünüldüğünde, Ankara, Batılı müttefikleriyle 2012 yılında Patriot füzelerinin yerleştirilmesinde görüldüğü gibi Suriye konusunda işbirliğini sürdürmek durumundadır. Ayrıca Ankara, Suriye'nin komşusu olan, Ürdün, Lübnan, Irak gibi savaşın sınır ötesine taşınan mülteciler gibi sorunlarını birinci elden deneyimleyen ülkelerle ortak işlevsel bir platform oluşturmalı, bu ülkelerle işbirliğini derinleştirmelidir. Türkiye, Rusya Federasyonu gibi Esad rejimi üzerinde etkili olabilecek kendisinin de yakın ilişkilerinin olduğu ülkelerle de diyaloga önem vermelidir. Suriye krizi bir dünya krizidir ve çözümü de uluslararası toplumun tavrına bağlıdır. Türkiye'nin müdahil olsa da yapabileceklerinin sınırları vardır. Suriye iç savaşı, dünyadaki en son Kırım'ın bağımsızlık kararında görüldüğü üzere, giderek eski güç siyasetini hatırlatır dengelerin bir parçası olarak görülebilir. Bu da yüzbenden fazla insanın öldüğü, milyonların yer değiştirmek zorunda bırakıldığı Suriye için, dünya siyaseti için ve de Türkiye için hiç de iyi bir gelişme olmayacaktır. Bu savaşın insani boyutu hiçbir jeostratejik beklentinin, güç savaşlarının gölgesinde kalmamalı, herşeye rağmen normatif kaygılar ağırlıklı olarak günü belirleyebilmelidir. ○

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi.